

Samenwerken aan maatschappelijke opgaven in het stedelijk en landelijk gebied

Hart van Holland en de regionale agenda omgevingsvisie 2040

Ze werkten nog niet eerder zo nauw samen aan hun gezamenlijke maatschappelijke opgaven. De gemeenten die samen de Hart van Holland-gemeenten vormen hebben de handen ineengeslagen voor de regionale agenda omgevingsvisie 2040 en werken samen aan de opgaven voor landelijk en stedelijk gebied. De gemeente Leiden onderzoekt wat de verstedelijkingsopgave betekent voor het stedelijk gebied en de gemeente Zoeterwoude trekt het project natuurlijke leefomgeving.

Door: Fred Goedbloed, Liselotte Gips-Heintz, Oscar van der Padt en Ariane Tuinenburg-Jansen

Over de auteurs:

F. Goedbloed - algemeen beleidsmedewerker van de Afdeling Stedelijke ontwikkeling van de Gemeente Leiden. Houdt zich bezig met visievorming voor de regionale agenda voor de Omgevingsvisie 2040 van het Hart van Holland en de Verstedelijking Leiden 2040.

Ing. L. Gips-Heintz, projectleider domein Ruimte gemeente Zoeterwoude.
Ing. O.A. (Oscar) van der Padt, projectmanager Cluster Beheer, gemeente Leiden.

mr A.K. Tuinenburg-Jansen, senior adviseur Rijkswaterstaat, directie Water, Verkeer en Leefomgeving, afdeling Bodem+, werkzaam op het gebied van bodem en ondergrond.

SAMEN WERKEN AAN EEN REGIONALE AGENDA

In 2017 hebben de gemeenten Kaag en Braassem, Katwijk, Leiden, Leiderdorp, Noordwijk, Noordwijkerhout, Oegstgeest, Voorschoten, Teylingen, Wassenaar en Zoeterwoude hun ambities en gezamenlijke koers voor de ontwikkeling van de leefomgeving op hun grondgebied vastgelegd in een 'regionale agenda omgevingsvisie 2040'. Dit hebben ze gedaan om verschillende knelpunten (veranderend klimaat, afnemende biodiversiteit, woningkrapte, opstopping van verkeer) aan te pakken en ambities (energietransitie, robuuste en gezonde woon- en werkomgeving, voldoende woningen, een sterke mobiliteit en vitale en attractieve metropolitane landschappen) te kunnen verwezenlijken. Daarvoor zijn vijf thema's met bijhorende doelstellingen opgesteld. Deze thema's zijn:

- Verstedelijking
- Energietransitie
- Mobiliteit
- Natuurlijke Leefomgeving
- Digitale informatievoorziening.

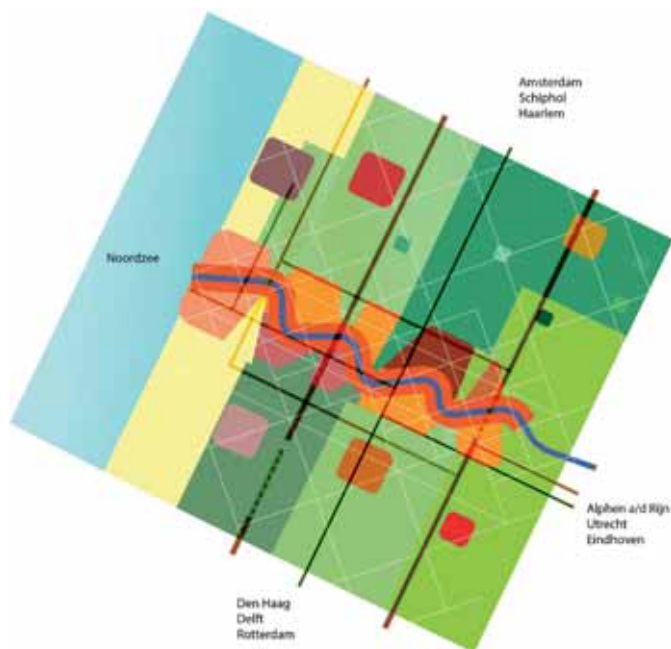
De inhoud van de regionale agenda omgevingsvisie 2040 gebruiken de gemeenten in het Hart van Holland als leidraad wanneer zij elk een wettelijk voorgeschreven omgevingsvisie voor hun eigen grondgebied opstellen.

Vorig jaar vond op 8 februari 2017 de expertmeeting 'bodemdaling in de omgevingsvisie' plaats. Tijdens deze sessie werd op basis van casuïstiek uit de Hart van Holland-gemeenten en het Hoogheemraadschap van Rijnland een relatie gelegd tussen bodemdaling enerzijds en andere thema's uit de omgevingsvisie, zoals de verstedelijkingsopgave en de energietransitie, anderzijds. Voor de thema's bestaande bouw, nieuwbouw en energie is beschreven welke relatie er is tussen bodemdaling en het betreffende thema. Hiertoe werden a) de bevindingen, b) de consequenties voor de Hart van Holland-gemeenten en c) de kennisagenda geformuleerd. Ook het vormgeven aan het proces waarbij bodem en ondergrond een plaats krijgt in de omgevingsvisie, is besproken.

GROTE MAATSCHAPPELIJKE OPGAVEN

Naar verwachting worden er in het Hart van Holland de komende 25 jaar minstens 30.000 nieuwe woningen gebouwd. De bevolkingssamenstelling verandert en de vergrijzing neemt toe, dit resulteert in meer en andere lokale recreatie. Ook de energietransitie is een grote ruimtelijke opgave die een plek moet krijgen in het gebied en de files moeten opgelost worden. De Hart van Holland-gemeenten willen deze opgaven uitvoeren met behoud van de diversiteit en kleinschaligheid die de regio zo aantrekkelijk maakt. Daarvoor is het belangrijk dat zowel het stedelijk gebied als de landschappen en de kernen in die landschappen, worden gekoesterd en, waar mogelijk, worden versterkt. De juiste stedenbouwkundige programma's moeten op de beste plek uit gevoerd

worden. Hierbij zijn de duurzaamheidsopgaven de basis voor de verstedelijkingsopgave.

FIGUUR 1: CONCEPTMATIGE WEERGAVE VISIE HART VAN HOLLAND: EEN AANGESLOTEN STEDELIJK GEBIED LANGS DE OUDE RIJN MET ROBUUSTE VERBINDINGEN NAAR DE VERSCHILLENDE LANDSCHAPPEN WAARBINNEN ZICH AANTREKKELIJKE, VITALE KEREN BEVINDEN. ALLES IS GOED VERBONDEN MIDDELS GOED INGEPASTE INFRASTRUCTUUR-NETWERKEN OP VERSCHILLENDE SCHALEN.

De enige manier om er achter te komen hoe de verdere verdichting samenhangt met de energietransitie, de klimaatopgave, de biodiversiteit en de bodemdaling, is door deze zo concreet mogelijk te maken. De opgaven voor het landelijk gebied zijn anders dan voor het verstedelijkte gebied. Daarom zijn voor 2018 twee onderzoeklijnen uitgezet: één voor de natuurlijke leefomgeving (het landelijk gebied) en één voor het stedelijke gebied.

Ook de opgaven die op het landelijk gebied afkomen zijn onverminderd groot. Er moet worden ingespeeld op klimaatverandering, op perioden van extreme droogte en regen en op bodemdaling door het huidige landgebruik. De afname van de biodiversiteit in de afgelopen jaren is opgelopen naar ca 73 procent. Waterkwaliteit moet verbeteren om de Europese doelstellingen te kunnen behalen en er moet voldoende plek zijn voor drinkwaterbekkens in de regio.

AFSPRAKEN MAKEN OVER HET LANDELIJK GEBIED IN EEN ATELIER

Om te zorgen dat al deze opgaven passen in het kust-, duin-, landgoederen-, bollen- en veenweidelandschap moeten alle stakeholders, zoals agrariërs, Staatsbosbeheer, landgoedeigenaren, Dunea, enzovoort, samenwerken. Op 15 juni is gestart met een eerste atelier natuurlijke leefomgeving waarbij alle stakeholders samenkwamen om deze uitdagingen goed te benoemen en de waardering van de leefomgeving met haar kansen en knelpunten te bespreken (zie voor meer info de nieuwsbrief natuurlijke leefomgeving¹). Als kans is o.a. andere genoemd 'het voortbouwen op, versterken en koesteren van het rijkdom aan identiteiten'. Verder is het zorgen voor een vitaal economisch landschap door verandering van bedrijfsvoering en anticiperen op veranderingen in de omgeving een kans.

Als 'trekker' (coördinator) van het thema Natuurlijke Leefomgeving gaat Zoeterwoude samen met een coalitie van gemeenten aan de slag met de volgende acties:

- Bestuderen van manieren om het landschappelijk raamwerk te versterken en de overgangen van open landschap naar dorpskernen en stedelijk gebied beter en mooier te accentueren.
- Verkenning van de effecten van klimaatverandering, verstedelijking, bodemdaling en grondgebruik zodat de effecten op biodiversiteit goed kunnen worden meegewogen in beslissingen over verstedelijking, het landschap en grondgebruik.

De komende tijd worden er twee bijeenkomsten georganiseerd specifiek over bodem, water en biodiversiteit met de agrarische sector en nog twee brede ateliers waarbij alle onderwerpen van de Natuurlijke Leefomgeving weer samenkomen. Uiteindelijk moet er een breed gedragen visie liggen over de Natuurlijke Leefomgeving van 2040 van 14 gemeenten.

WIN-WIN OPLOSSINGEN IN HET STEDELIJK GEBIED

Voor het stedelijke gebied is een aantal onderzoeken gedaan. Omdat in het gebied tot 2040 zo'n 30.000 woningen moeten worden toegevoegd is eerst een verdichtingsonderzoek gedaan. In een coproductie van Katwijk en Leiden en het bureau De Zwarte Hond is voor Katwijk, Oegstgeest, Leiden, Voorschoten en Leiderdorp in beeld gebracht welke verdichtingsstrategieën er zijn terwijl de kernen toch zoveel mogelijk hun eigen karakter kunnen behouden.

De resultaten daarvan zijn bemoedigend; er is nog ruimte. Daarna is de vraag gesteld hoeveel huizen, straten, winkels, voorzieningen en scholen het stedelijke gebied aankan als de energietransitie, de klimaatmaatregelen en de biodiversiteit worden ingevoegd. Het is immers duidelijk dat al deze opgaven ruimte vragen, boven en onder de grond. Er is nog niet veel ervaring met hoe dat moet in een bestaande stad.

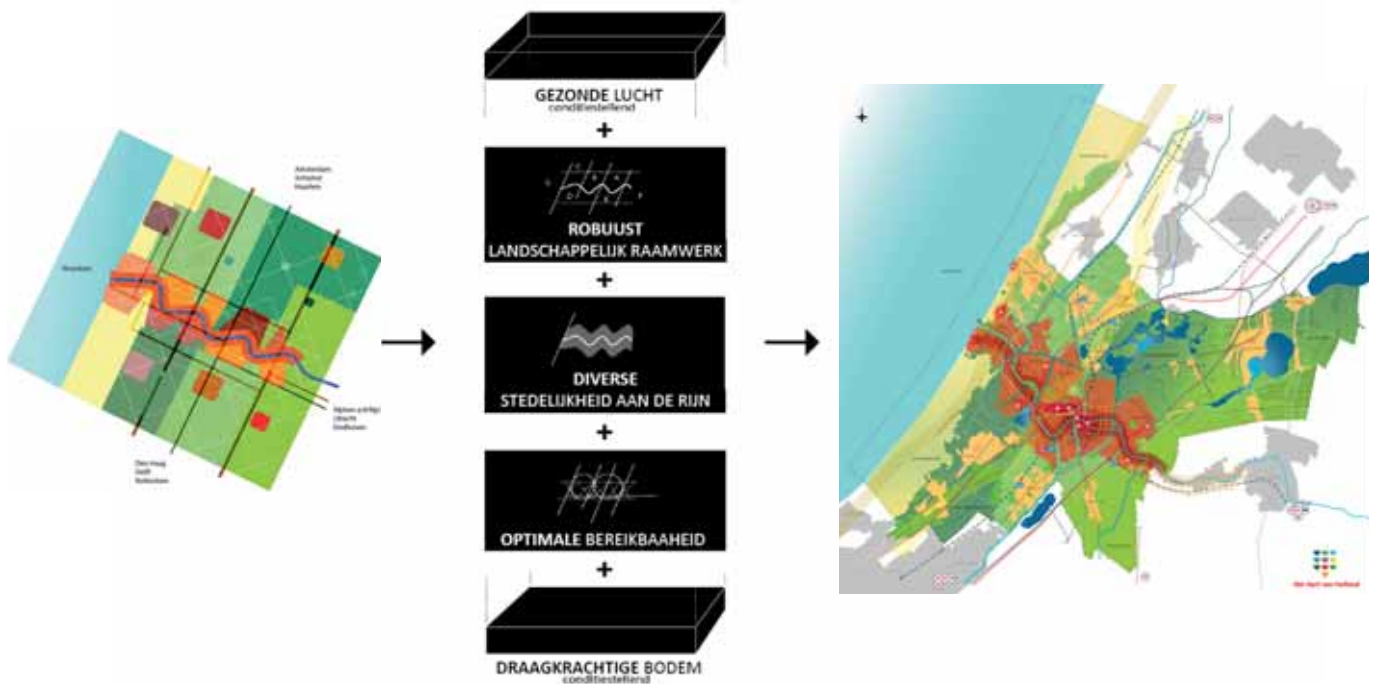
In Leiden is besloten om hiermee te experimenteren. Er lopen inmiddels vier pilots naar de inpassing van klimaat- en energie-maatregelen in de stad. Daarbij is er in het bijzonder aandacht voor de relatie tussen het ruimtebeslag boven- en onder de grond. De ervaringen die hiermee worden opgedaan kunnen dan later worden opgeschaald naar de rest van het stedelijke gebied en daarna naar de andere Hart van Holland-gemeenten.

"Als opgaven erg complex worden moet je gewoon beginnen. Dat is de enige manier om er achter te komen of je oplossing werkt."

Fleur Spijker – wethouder gemeente Leiden

Er is nog veel onduidelijk over de energietransitie. Inpassing van klimaatmaatregelen en rioolwerkzaamheden zijn een dankbare aanleiding om een pilot te starten naar opties om invulling te geven aan verduurzaming van de energievoorziening. Rioleringswerkzaamheden behoren tot de kostbaarste werkzaamheden die een gemeente uitvoert. Een riolering gaat voor 60 jaar de grond in en deze infrastructuur bepaalt tegelijkertijd de ordening van andere diensten. Aanpassingen aan het riool vormen dan ook hét moment om de nieuwe infrastructuur voor warmte en energie te ontwerpen.

Visie: gewenste leefomgeving in 2040

FIGUUR 2: GEWENSTE LEEFOMGEVING IN 2040.

Ook financiële overwegingen stimuleren om werkzaamheden zoveel mogelijk te combineren. Een straat wordt na ongeveer 20 jaar volledig herstraat. Dat wordt anders met de energietransitie. Alle straten zullen open moeten en de ondergrond opnieuw ingericht. De gemeenten kunnen het zich dan niet veroorloven om de inpassing van de klimaatmaatregelen in een zelfstandig traject op te pakken.

Vanuit dat besef probeert de Leidse organisatie hier in de eigen werkprocessen op te anticiperen. Bij projecten, beheerwerkzaamheden en met name bij rioleringsprojecten is het streven om de werkzaamheden in samenhang uit te voeren. De afdeling beheer van Leiden gebruikt de rioolvervangings in Leiden Zuid-West als pilot.

het elektranet verzwaard moet worden en de drinkwaterbuizen dieper de grond in moeten is dat een gigantische puzzel.

De Urbanisten, versterkt met Deltares en Acacia Water, buigen zich over deze puzzel.² De Urbanisten hebben een strategie uitgedacht waarbij een bui van 50 mm bovengronds en in het open water wordt geborgen en afgevoerd zonder noemenswaardige nadelige effecten. Een hemelwaterafvoer is dan niet nodig is. Dat scheelt ruimte in de ondergrond.

Het voorstel is een kwaliteitsslag in de openbare ruimte. Groen wordt verbonden met de wateropgave en helpt daarbij met het oplossen van de hitte- en biodiversiteitsopgave in het gebied. Deltares en Acacia Water verkennen nu de risico's van het ontwerp en rekenen het door voor een Herwijnen-bui.³ Dit onderzoek is in eerste instantie ingegeven om ruimte te maken in de ondergrond voor de energie-infrastructuur. Inmiddels wijzen zowel de Urbanisten als Deltares erop, dat er misschien meer kan met energie. Zij vermoeden dat het aanwezige oppervlaktewater een rol kan spelen als ondersteuning van het toekomstige warmte- en koudenet. IFtechnology zoekt dit verder uit. Ondertussen moet de eerste fase van de rioolvervangings gewoon starten. Royal HaskoningDHV en de gemeente Leiden werken nu aan het ontwerp waarin zoveel mogelijk rekening wordt gehouden met de opgedane inzichten. De afdeling Beheer beraadt zich op wat dit betekent voor de volgende projecten en de afdeling Stedelijke Ontwikkeling probeert dit door te vertalen naar inrichtingsprincipes voor de stad. Eén van de inzichten is dat het serieus meenemen van de ondergrond projecten compliceert, maar dat het eindresultaat er veel aantrekkelijker door kan worden.

“Alleen door alle opgaven integraal te benaderen en ons niet te laten beperken door bestuurlijke grenzen kunnen we toekomstbestendig worden als gebied”.

Quote wethouder Ton de Gans van Zoeterwoude

Daarbij is de vraag gesteld of de riolering die door Royal HaskoningDHV werd voorbereid wel de beste oplossing is voor 2050. Op dit moment is het beleid om het oude vuilwaterriool te splitsen in een hemelwater en een vuilwaterriool. Bij een streven om zoveel mogelijk bomen te sparen is dat een enorme opgave. Als daar nog 2 stevige buizen voor warmte en koude bij moeten,

NOTEN

1. https://www.zoeterwoude.nl/home/nieuws_42161/item/project-natuurlijke-leefomgeving-van-start_35347.html.
2. Eindrapportage Klimaatadaptatief Leiden Gasthuiswijk en Haagwijk Zuid Strategie & Bouwstenen 20 juni 2018.
3. <https://www.knmi.nl/kennis-en-datacentrum/achtergrond/extreme-neerslagsom-in-herwijnen>.